

FÜTÜVVET SULTANI İLE HİKMET SULTANININ BULUŞMASI: HARAKANİ - İBN SİNA GÖRÜŞMESİ*

MEETING OF THE MASTER OF FUTUWWAT AND THE MASTER OF WISDOM: KHARAQANI AND IBN SINA

Doç. Dr. Bilal GÖK

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

e-posta: bilal.gok@inonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5346-252X

ATIF: Gök, Bilal, "Fütüvvet Sultanı ile Hikmet Sultanının Buluşması: Harakani - İbn Sina Görüşmesi", Hikmet Yurdu, YIL: 13, CİLT: 13, SAYI: 26 Temmuz – Aralık, 2020/2, ss. 143-169

ÖZ: Bu çalışmada sūfî şahsiyetiyle asırlar ötesini etkileyen gönül insanı Ebû'l-Hasan el-Harakânî ile İbn Sina'nın görüşmesi ele alınmıştır. Harakânî (d.963/ö.1033), Bayezid Bistâmî'nin manevi vârisi olup İbn Sina'nın da çağdaşıdır. Şeyh, fütüvvet ve melâmî meşrebi gereği sözden çok aksiyon insanıdır. O, maişetini el emeği ile kazanıp, ömrünü nefsinin tezkiyeye adanmıştır. İlme ve âlime hürmet göstermekle birlikte, daha çok bildiği ile amel etmeye kıymet vermiştir. Diğer taraftan bütün İslam ümmetinin dertleriyle dertlenmiş ve bu yolda büyük mücadeleler vermiştir. İşte bütün bu hususlar, Harakânî'nin "kâmil bir insan" olduğunu göstermektedir. İslam dünyasında İbn Sina künyesi ile meşhur olan Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdullah b. Sina'ya (d.980/ö.1037) gelince bilim ve felsefe alanındaki eşsiz konumu sayesinde "eş-şeyhü'r-reîs" unvanıyla bilinir. Batıda ise "Avicenna" adıyla tanınır ve "filozofların prensi" olarak nitelenir. Tasavvufu ilgili çok sayıda eserin telif edildiği ve tasavvufun ilmi bir disiplin haline geldiği bir dönemde yaşayan İbn Sina, çevresinde cereyan eden tasavvufi canlılığa bigâne kalmamıştır. Harakânî'yi ziyarete geldiği klasik tasavvufi eserlerde menkıbe olarak yerini almıştır. Diğer taraftan el-

* Bu çalışma, Üsküdar Üniversitesi tarafından 27-28 Nisan 2019 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Ebu'l-Hasan Harakanî Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuş metnin gözden geçirilmiş halidir.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31 Mayıs/May 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 06 Haziran /June 2020

Yayın Tarihi / Published: 01 Temmuz/ July 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Aralık /July-December

Cilt / Volume: 13 Sayı / Issue: 26 **Sez / Pub Date:** Temmuz-Aralık, 2020/2 **Sayfa / Pages:** ??-?

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iThenticate intihal programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

İşârât'ında yer alan "Makâmâtü'l-Ârifin" adlı bölüm, onun derin sûfî tecrübelerinin izlerini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Harakânî, kâmil insan, fütüvvet, İbn Sina, Makâmâtü'l-Ârifin

ABSTRACT

In this study, the meeting of the great Sufi Ebul Hasan al- Kharraqani and Ibn Sina was discussed. Kharraqani (b.963 / d.1033) the spiritual heir of Bayezid Bistâmi, is also contemporary of Ibn Sina. He is an action man rather than a word. He gained the family's daily needs by working and dedicated his life to purifying his being. Although he values science and scholarship, she prefers to live with what he believes more. On the other hand, he was troubled by all the troubles of the Islamic Ummah. All these points show that Kharraqani is a perfect person. Abu Ali al-Huseyn b. Abdullah b. Sina (b.980 / d.1037) is known as the "eş-şeyhu'r-reis" thanks to his unique position in science and philosophy. In the West, his name is "Avicenna" and he is regarded as the "prince of philosophers". Ibn Sina lived in a period when many writings about Sufism were copyrighted and Sufism became a scientific discipline. For this reason, he did not remain silent to the mystical vitality around him. His visit to Kharraqani took place in the works of classical Sufism. On the other hand, the section called "Maqamat al-Arifin" in his work el-İşârât carries the traces of his deep Sufi experiences.

Key Words: Kharraqani, perfect human, futuwat, Avicenna, Maqamat al-Arifin

Giriş

İslam tarihinde medrese-tekke ilişkisi denildiğinde bazı menfi hadiseler akla gelmektedir. Medrese, varlığını Hz. Peygamber'in (s.a.s) sağlığında Bedir savaşından sonra okuma yazma bilmeyenler için tesis ettiği mektebe borçlu iken tekke, Ashâb-ı Suffa denilen geleneğe dayanmaktadır.¹ Zaviye adıyla anılan ilk binanın Ebû Haşim Osman b. Şüreyk'e (ö.776) ait olduğu dile getirilmektedir.² İslâm dünyası genişlerken ilmî, fikrî ve siyasî yapılanmasını da ihtiyaçlara göre şekillendirmiştir. Günümüzde Temel İslam Bilimleri denilen ilimler medreselerde okutulurken, tekkeler daha ziyade toplumun mânevî ve ahlâkî açıdan eğitilmesiyle ilgilenmiştir. Yani medreseler dinin ilim boyutunu temsil etmiş, tekkeler duygu yönünü güçlendirmiş, ruhu coşturan zikir meclisleri ile tekkeler, ilâhî aşk ve muhabbetin doğduğu mekanlar olmuştur.³

Tarihi süreç içerisinde, tasavvufun mahiyeti, kaynakları, kavramları, temsilcileri, tarihî safhaları, kurumları, benzer disiplinlerle mukayesesi gibi konuların ele alındığı pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Harakânî'nin yaşadığı

¹ Mehmet Bayrakdar, "Medrese-Tekke İlişkisi ve Toplum Hayatına Etkisi", *Vakıf Haftası Dergisi* 4/ (1986), 191.

² A. Yaşar Ocağ, "Zâviyeler (Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi* 12/12 (1978), 247; Tunay Karakök, "Türk Edebiyatında Bir Mutasavvıf: Ahmet Yesevi ve Yesevilik (M. Fuad Köprülü'ye Göre)", *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)* 4 (2016), 175-184.

³ Mustafa Kara, "Tekke", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/368-370.

dönem, tasavvufun ilmî bir disiplin hâline gelmesine büyük katkı sağlayan Ebû Nasr es-Serrâc (v.378/988), Ebû Bekr el-Gülâbâdî (ö.380/990), Ebû Tâlib el-Mekkî (ö.386/996), Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö.465/1072), el-Hücvîrî (ö.470/1077), Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî (ö.481/1088) ve Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (ö.412/1021) gibi müelliflerin tasavvufa dair eserlerini kaleme aldıkları bir dönemdir.⁴

Söz konusu dönemde, tasavvufî eğitim yine zaviyelerde yapılmış ve geniş halk kitleleri tarafından hüsnükabul görmüştür. Ayrıca iktidar sahipleriyle âlimler sûfilere büyük ilgi göstermeye başlamıştır.⁵ Ebû'l-Hasan el-Harakânî'yi çok sayıda şeyh, âlim ve devlet adamının ziyaret etmesi bu ilginin bir tezahürü olarak görülebilir.⁶ Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî, Şeyh Ebû Said ve Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî gibi devrin tanınmış sûfilere yanında,⁷ Gazneli Sultan Mahmud da onun konukları arasındadır.⁸ Bu şahıslardan Hâce Abdullah, "Tasavvuf yolunda mürşidim"⁹ dediği Harakânî'den çok etkilenmiştir.¹⁰

Bu bağlamda filozof, tabip ve âlim İbn Sina'nın Harakânî'yi ziyareti ve buluşma esnasında cereyan eden hadiseler çalışmamızın ana mevzuunu oluşturmaktadır. Şüphesiz konunun açıklığa kavuşturulması, bu iki güzide şahsiyetin, hayatı ve tasavvufi görüşlerinin ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

1. Ebû'l-Hasan el-Harakânî

Horasan bölgesindeki Bistam şehrine bağlı Harakân köyünde dünyaya gelen Ebû'l-Hasan el-Harakânî (H.352/M.963), yörenin seçkin tasavvuf ikliminde yetişmiş ve tarih kaynaklarında *Şeyh Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed el-Harakânî* künyesiyle yerini almıştır.¹¹

⁴ Dilaver Gürer, *Sûfi İbn Sînâ ve Makâmâtü'l-Ârifin* (İstanbul: Gelenek Yay., 2012), 20.

⁵ Gürer, *Sûfi*, 19.

⁶ Ali b. Osman Cüllâbî Hucvirî, *Keşfu'l-Mahcûb: Hakikat Bilgisi*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yay., 1982), 268; Şemseddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. eş-Şeyh Şuayb el-Arnâûd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 17/421-422; Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebu'l-Hasan-i Harakânî Hayatı ve Eserleri* (Ankara: Şehit Ebû'l-Hasan Harakânî Derneği Yay., 2004), 32-35; Sadık Yalsızuçanlar, *Cam ve Elmas* (İstanbul: Timaş Yay., 2012), 89, 125.

⁷ Bilal Gök, "Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Menkıbevi ve Tarihî Şahsiyeti", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences* 13 (Bahar 2014), 112.

⁸ Bilal Gök, "Bilge İnsan Ebu'l-Hasan el-Harakânî ve Gazneli Mahmud ile Münasebeti", *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu Bildiri Kitabı* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, 2018), 2/281-297.

⁹ Tahsin Yazıcı - Süleyman Uludağ, "Hâce Abdullah Herevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/222-226.

¹⁰ Abdurrezzak Tek, *Tasavvufî Mertebeler-Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî Örneği* (Bursa: Emin Yay., 2008), 17, 24, 27, 31; Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık (İstanbul: Kalcı Yay., 2012), 107.

¹¹ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin* (İstanbul: Maarif Vekâleti, 1951), 1/687; Süleyman Uludağ, "Harakânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/93-94; Çiftçi, *Harakânî*, 29, 32.

Sem'ânî'ye göre Harakânî; çiftçilikle geçinen köylü bir aileden gelmektedir. Çiftçiliğin dışında hayvanlarıyla yük taşıyarak geçimini sağlamıştır.¹² O, medrese ilmi tahsil etmemiş¹³ ümmî bir şahsiyettir.¹⁴ Bununla birlikte ümmî olmadığı bilakis tahkik ehli bir mutasavvıf olduğu iddiaları da söz konusudur.¹⁵ Bu bağlamda şahsına beş eserin atfedilmesi gerçekten şayanı dikkattir.¹⁶ Harakânî, kendisinden bir asır önce yaşayan Bayezid-i Bistamî'den feyizlenmiş,¹⁷ aynı zamanda çağdaşı Ebû'l-Abbas Ahmed el-Kassâb-ı Âmulî'den de tasavvufi terbiye alanında istifade etmiştir.¹⁸ Bayezid'in tasavvuf ekolünü benimseyen Harakânî'nin, Hakk'a ermek için zor riyazetlere, çetin mücâhede ve çilelere katlanmıştır.¹⁹

Arap tarihçiler, onun H.425/M.1033 senesinin Aşure gününde 73 yaşında Harakân'da vefat ettiğini belirtirler.²⁰ Osmanlı tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âlî²¹ ve Evliya Çelebi'ye göre, Harakânî Kars'ta metfundur. Buradaki kabri Sultan III. Murad döneminde yapılan Kafkas seferi (1578-1579) sırasında keşfedilir. Ordusuyla Kars'a gelen Lala Mustafa Paşa, harap haldeki kaleyi tamir etmeye karar verir. Kalenin onarımı devam ederken, askerlerden biri rüyasında, adının Ebû'l-Hasan Harakânî olduğunu söyleyen bir şahıs görür. Bu şahıs, kabrinin yerini tarif etmektedir. Rüyada işaret edilen yer kazıldığında, üzerinde Harakânî'nin ismi yazılı bir kabir ortaya çıkar. Bu olaydan sonra Paşa, kabrin üzerine kubbeli bir türbe yaptırır. Ayrıca onun adına tekke ve cami inşa eder.²²

¹² İbn Mansur Sem'ânî, *el-Ensâb* (Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1988), 2/347; Yusuf Hemedani ile ilgili olarak bkz. Hâce Yusuf Hemedânî, *Rutbetü'l-Hayat, Hayat Nedir* (İstanbul: İnsan Yay., 2000), 41; Yunus Emre ile ilgili olarak bkz. Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1976), 261; Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Felsefesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora, 1989), 162.

¹³ Çiftçi, *Harakânî*, 37.

¹⁴ Feridü'd-din Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Kabcacı Yay., 2007), 595.

¹⁵ Ahmet Emin Seyhan, "Ebu'l-Hasan El-Harakânî'nin İlim Anlayışı", *The Journal of Academic Social Science Studies* VI/5 (2013), 1049-1083.

¹⁶ Ahmet Emin Seyhan, "Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Tasavvuf ve Şehitlik Anlayışı", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (25 Nisan 2014), 135-168.

¹⁷ Attâr, *Tezkire* (b), 592; Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, 122; Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi* (Ankara: AÜİF Yay., 1986), 146; Necdet Tosun, "Üveysilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/400-401.

¹⁸ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebde' ve'l-Ma'âd* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1871), 128; Uludağ, "Harakânî", 16/93.

¹⁹ Seyyid Şerîf Cürcânî, *Ta'rîfât, Tasavvuf İstilahları*, çev. Abdülaziz Mecdi Tolun - Abdurrahman Acer (İstanbul: Litera Yay., 2014), 95; Uludağ, "Harakânî", 16/93.

²⁰ Yâkût b. Abdillâh Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1977), 2/360; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/347.

²¹ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, thk. Faris Çerçi (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay., 2000), 2/335; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi, Taş Çağlarından Osmanlı İmparatorluğu'na Değin* (İstanbul: Işıl Matbaası, 1958), 1/526-527; Çiftçi, *Harakânî*, 63.

²² Mehmed Zillî ibn Dervîş Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314), 2/330.

Kars ve çevresinde halk arasında yaygın olan bir inanış da söz konusu rivayetleri destekler mahiyettedir. Buna göre Harakânî, Çağrı Bey'in Doğu Anadolu seferi sırasında müritleriyle beraber şehre gelmiştir. Yahniler Dağı eteklerinde gerçekleşen bir Selçuklu-Bizans savaşına katılmış ve burada yaralanıp şehit düşmüştür.²³

Ana hatlarıyla hayatı hakkında bilgi verdiğimiz Ebu'l-Hasan Harakânî, çoğu Sünni tarikatın kolbaşı konumundadır. Ayrıca fütüvvet ve melâmet meşrebini benimsemiş hasebiyle, fütüvvet teşkilâtının hatta Ahîlik müessesesinin de öncüleri arasındadır.²⁴

2. Harakânî ve Fütüvvet

Fütüvvet: Gençlik, erlik, yiğitlik anlamında Arapça bir kelimedir. İlk defa Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah (1180-1225) tarafından kurulmuş, bir fedakârlık, mertlik, yiğitlik örgütüdür. Bu organizasyon zaman içerisinde 3 kıtaya yayılarak, sosyo-ekonomik hayatın temel direği haline gelmiştir. Horasan'daki fütüvvet teşkilatlanmasının Anadolu'ya yansması, Ahilik adıyla olmuştur.²⁵

Fütüvvetin menşesine göz atıldığında, Enbiyâ Sûresi 60. ayetinde geçen "فَتَى" yani "genç"²⁶ ve Kehf Sûresi 13. ayetinde geçen: "فَتِيَّةٌ" "gençler", kelimelerinin fütüvvet kavramına kaynaklık teşkil ettiği düşünülmektedir. Fütüvvete esas teşkil eden îsâr kavramı ise Haşr Sûresi 9. ayetinde kendisine yer bulmuştur:

وَالَّذِينَ نَبَّوْهُ الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَخِّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarsa işte kurtuluşa erecekler onlardır."²⁷

Fütüvveti: "Allah'ın emirlerine uymak, güzel ibadet, her kötülüğü bırakmak, gizlide ve aşikârda ahlâkın en güzeline sarılmak"²⁸ şeklinde tarif eden Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö.1021) fütüvvetin gereklerini de sıralamıştır. Ona göre fütüvvetin gerekleri: "Doğruluk, vefa, cömertlik, güzel huy, göz tokluğu, güzel konuşma, güzel komşuluk, aile

²³ Yalsızuçanlar, *Cam ve Elmas*, 185; Yavuz Selim Uzgur, *Anadolu'nun Kalbi Harakânî* (İstanbul: Sufi Kitap, 2012), 13; Seyfullah Korkmaz, "Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Velî", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2011), 327.

²⁴ H. Kamil Yılmaz, "Ebul Hasan Harakânî ve Tasavvuf", (Tebliğ) (Erişim 09 Şubat 2019).

²⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yay., 2005), 220.

²⁶ Enbiya, 21/60.

²⁷ Mustafa Altunkaya, *Sûf Hareketi Tarihi* (Ankara: Çıra Yay., 2017), 242.

²⁸ Ebu Abdî'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn es-Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: AÜİF Yay., 1977), 24.

efradına ve hizmetçilere iyi muamele, çocukları terbiye etme, büyüklere karşı edepli davranma, kinden aldatmadan uzaklaşma, Allah için dost Allah için düşman olma, misafirlere hizmet etme, yapılan iyilikleri başa kakmama, kötülüğü iyilikle karşılama, gelmeyene gitme, tevazua sarılma, akrabayı ziyaret etme, Müslüman kardeşinin kabahatlerini örtme, gizlide onlara nasihat etme, Müslümanlara merhamet ve iyilik etme, dili yalandan gıybetten, gözü haramdan sakınma, amellerde ihlas, iyilerle arkadaş olma, dünyadan yüz çevirip Allah'a yönelme, her daim hakkı söyleme, belâlara sabretme, hakkı olanın haklarını tam verme, istişare etme, yokluk zamanı yalnız Allah'a güvenme, sâlihlere hürmet, günahkârlara şefkat göstermektir.²⁹

Sûfîlerin katkılarıyla daha disiplinli bir mevkie gelen fütüvvet düşüncesi, dünya-ahiret dengesi ekseninde hayatı idare edebilme gayretinin adıdır. Bencilliğin girdabında kıvranan, sahip olduğu nimetleri yeterli görmeyen günümüz insanı, fütüvvet sistemini geliştiren gönül insanlarının izinden gitmeye muhtaçtırlar.³⁰ Fütüvvet meşrebinde bir sûfî olduğunu dile getirdiğimiz Ebû'l-Hasan el-Harakânî de bu sistemi geliştiren gönül insanları arasındadır. Burada onun fütüvvetin gereklerini ortaya koyan sözlerine yer verilecektir.

2.1. Şefkat ve merhamet

“Allah Teâla bana öyle bir fikir vermiştir ki, yaratmış olduğu her şeyi onda gördüm ve onda kalakaldım. Gece ve gündüzdeki meşguliyetlerimi (o fikir) görünmez hale getirdi. O fikir basiret oldu, küstahlık ve muhabbet oldu, heybet ve vakar oldu. O fikir sebebiyle onun vahdaniyetinin içine düştüm. Bir yere ulaştım ki fikir hikmet, dosdoğru yol ve halka karşı şefkat haline geldi. Onun yaratıklarına karşı, kendimden daha müşfik birini görmedim. O vakit dedim ki: Keşke bütün halkın yerine ben ölsem de halk ölüm yüzü görmese! Keşke bütün halkın hesabı benden sorulsa da kıyamet günü onların hesap veremleri icap etmese! Keşke tüm halkın azabını bana. Çektirse de onların cehennem yüzünü görmeleri gerekmesin!”³¹ Şeklindeki ifadeleri, fütüvvetin gereklerinden birisi olan affetme ve bağışlamada, Şeyh'in er-Rahmân ve er-Rahîm isimlerine mazhar olacak bir seviyeye eriştiğini gözler önüne serer.

2.2. Güzel ahlak sahibi olmak, halka rehberlik etmek

“Ulema: Biz Peygamberin varisiyiz, diyor, oysa Resulün mirasçıları biziz. Çünkü Resule mevcut olan şeylerin bazıları bizde de var. Resul fakrı seçmişti. Biz de fakrı tercih etmiş bulunuyoruz. O cömertti, güzel bir ahlakı vardı, hainlik bilmezdi, basiretliydi,

²⁹ es-Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 93-94.

³⁰ Abdullah Sivaslı, “Fütüvvet ve Âhîlik Anlayışı”, *Yenidünya Dergisi*, (2019).

³¹ Feridü'd-din Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, çev. Süleyman Uludağ (Bursa: İlim ve Kültür Yay., 1984), 711.

halkın rehberi bulunuyordu, tamahkâr değildi, hayrı ve şerri Allah'tan görürdü. Tabiatında kandırma diye bir şey mevcut değildi. Vakte esir değildi, halkın korktuğu şeyden korkmaz, halkın güvendiği şeye güvenmezdi ve hiç de gururlanmazdı. İşte bütün bunlar civanmertlerin sıfatıdır.”³² Harakânî, yüce gönüllü ve mert yaradılışlı yiğit anlamına gelen civanmert sıfatı üzerinde çok durmuştur. Civanmertlerin vasıfları Ebû'l-Hasan Harakânî'nin sözlerinden hareketle şu şekilde sınıflandırılabilir:

- a) Civanmertler işleri ağır, yükleri hüznün olan yiğitlerdir.
- b) Civanmertlerin hüznü bir amaca yöneliktir.
- c) Civanmertlerin açığa vurulmayan sırları bazı vardır.
- d) Civanmertlik büyüklük, civanmertler de büyük insanlardır.
- e) Civanmertlerin gıdası, Allah sevgisidir.
- f) Civanmertlik üç çeşmeli bir deryadır: Biri cömertlik, ikincisi şefkat, üçüncüsü de halktan doymuş olup Hakka muhtaç olmaktır.”
- g) Civanmertler, bânının da bânını olan bir ilme sahiptir ki o ilim civanmertler ile Allah Teâlâ arasında bir sırdır.³³

2.3. Doğruluk

Yüce Allah: “Ey iman edenler Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun” buyurmuştur.³⁴ Bu ayet, Allah’a karşı sorumluluk bilincinden uzaklaşmayın, özü-sözü bir olun ve böyle olan sâdıklarınla beraber olun, şeklinde anlaşılabilir. Harakânî de aynı meyanda: “Annem ve babam Âdem’in evladındandır. Hâlbuki bulunduğum şu mahalde ne Âdem var ne de çocukları! Civanmertlik ve dürüstlük ancak Allah'a karşı bahis konusudur, işte o kadar!”³⁵ diyor. Hakiki mertliğin ve dürüstlüğün Allah’a karşı olması gerektiğine dikkat çekiyor.

2.4. Güzel konuşmak

Yüce Allah: “Bir zamanlar biz İsrailoğulları’ndan, ‘İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin’ diyerek söz almıştık”³⁶ buyurmuştur. Ayrıca açık ya da gizli her türlü sözün, Allah tarafından bilindiği: “Sözünüzü ister gizleyin isterse açığa vurun,

³² Attâr, *Tezkire (a)*, 728-729.

³³ Sırrı Akbaba, “Mevlana’nın Mesnevide Yeralan Ebu’l-Hasan el-Harakânî (Hz) Hakkındaki İki Menkıbeden Eğitim İçin Çıkarılan Dersler”, *Kafkas Üniversitesi Harakani Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (2015), s. 158-59.

³⁴ Tevbe, 9/119.

³⁵ Attâr, *Tezkire (a)*, 718.

³⁶ Bakara, 2/83.

unutmayın ki O, kalplerin içindekini bilmektedir”³⁷ mealindeki ayette beyan edilmiştir. Şüphesiz işlenen her fiilin, Yüce Allah tarafından haberdar olunduğuna iman etmek, inanan insanın söz ve fillerine çekidüzen vermesini sağlayacaktır. Harakânî de: “Bazı kimse-ler ibadetle, bazıları günahla geliyor, yol bu değildir, zira bu hiçbir şeye sığmaz, sen her ikisini de unut. Geriye ne kalır? Allah! Her kim konuşurken ve düşünürken Allah'ı kendisiyle beraber görmezse, bu iki hususta da afete düşer”.³⁸ Yani tasavvuf yoluna, çok ibadet ettiğiniz için ya da çok günah işlediğiniz için gelmeyin, sadece Allah rızası için gelin, diyor. Ona göre, kendisini bu yola adayın kişi, her an Allah ile beraber olduğuna inanırsa; bu durum onun özüne, sözüne ve işine yansır. Aynı meyanda Şeyh: “İmandan sonra Allah kuluna temiz yürek ve doğru dilden daha büyük hiçbir şey ihsan etmemiştir”³⁹ diyerek, temiz kalpli ve temiz dilli olmanın ne denli önemli olduğunu vurgular.

2.5. Ebeveyne hizmet etmek

Anne-baba sevgisi Allah katında en makbul sevgilerdendir. Yüce Allah'ın tavsiye ve teşvik ettiği, razı olduğu bir sevgidir. Harakânî'nin tasavvuf öğretisinde anne-baba sevgisinin hizmetle ilişkilendirildiği görülür. Şeyhin şöyle dediği nakledilir: İki kardeş vardı, bir de anaları. Her gece (nöbetleşerek) kardeşlerden biri annenin, diğeri Allah'ın hizmetiyle meşgul olurdu. Allah'ın hizmetiyle meşgul olan kardeş, Rabbi'ne hizmet ettiği için memnundu, kardeşine:

- Bu gece de Allah'a hizmet etme hakkından benim için feragat et, dedi. O da : “Peki, öyle olsun”, dedi. O gece Allah'a hizmet yolunda başını secdeye koydu, bir rüya gördü, bir ses: “Kardeşini affettik, seni de onun hatırı için bağışladık”, dedi. O:

- Ama ben Allah hizmetinde, o ise anne hizmetinde bulunuyor, beni onun ameli sayesinde mi bağışlıyorsunuz, dedi. Ses:

- Evet, öyle zira senin yapmış olduğun işe bizim hiç ihtiyacımız yok, oysa kardeşinin yaptığı hizmete annenin mutlak ihtiyacı vardır, dedi.⁴⁰ Bu sözde, ebeveyne hizmet etmenin onların ihtiyaçlarını karşılamanın nafiye ibadetten daha üstün olduğu vurgulanmıştır.

2.6. Misafire hizmet etmek

Misafirlik geleneğinin İslam kültüründe önemli bir yeri vardır. Misafir ağırlama, ev sahibinin cömertliğini, asaletini ve ahlakî yönünü ortaya koyar. Harakânî bir

³⁷ Mülk, 67/13.

³⁸ Attâr, *Tezkire (a)*, 732.

³⁹ Attâr, *Tezkire (a)*, 735.

⁴⁰ Attâr, *Tezkire (a)*, 704.

kelamında: “Kırk yıl var ki misafir için olanı dışında ne yemek pişirmişizdir ne de herhangi bir şey yapmışızdır. Misafir için pişen yemekten asalak olarak faydalanırdık. Eğer bütün âlemi lokma yapıp bir misafirin ağzına koysalar yine de onun hakkını yerine getirmiş olmazlar”⁴¹ der. Harakânî misafirlerini ağırlamada sergilediği bu cömert ve saygılı tavrı, kendisini ziyarete gelen gönül erbabına da gösterir. Attâr’ın anlattıklarına göre, kendisini ziyarete gelen Şeyh Ebû Said geri dönüp giderken, eşikteki bir taşa sakalını sürer. Şeyh Ebû’l-Hasan ona hürmetten bu taşın eşikten sökülüp mihraba yerleştirilmesini emreder.⁴²

2.7. Amelde ihlâs, halde doğruluk

Harakânî: “İlimden en fazla nasip alan onunla amel edendir. En erdemli amel ise üzerine farz olandır”⁴³ diyor. Diğer bir kelamında ise “Yüce mertebelere ulaşan kişiler, çok amel yaptıkları için değil, arındıkları için yükseliyorlar”⁴⁴ diyerek ibadette niceliğe değil niteliğe dikkat çekiyor. Yani ona göre kalp safiyeti, insanı yücelten bir haslet olup, sadece fazla ibadet etmekle elde edilemez. Ona göre bunu elde etmek için kâmil bir mürebbinin terbiyesinden geçmek gerekir.

2.8. Kibir, haset ve riyadan arınmak

Yüce Allah, büyüklük sıfatıyla övülür ve bu sığata layık tek varlığın kendisi olduğunu bildirir. Kulların kibirlenmesi, Allah’ın yasakladığı en çirkin huylardandır. Çünkü kibirlenmek, Allah’ın belirlediği haddi sınırları aşmak demektir. Bu sebeptendir ki Harakânî; kibir, haset ve riyanın, Müminin gönlünde yer etmemesi gerektiğini belirtir. Hatta bu kötü huyları, müminin dinini ve imanını yakan ateşe benzetir. Konuyla ilgili olarak: “Eğer senin tandırından senin elbisene bir ateş sıçrasa onu hemen söndürmeye çalışırsın. Senin dinini yakacak bir ateşin yani senin kalbinde yer alan kibir, haset ve riya ateşini nasıl uygun bulursun!” der.⁴⁵ Buna ilaveten, dünyada en iyi şeyin, içinde hiç kötülük taşımayan bir kalp olduğunu bildirir.⁴⁶

2.9. Diğerkâmlık

İslam toplumunu oluşturan fertler, Hz. Peygamber’in tavsifiyle; bir tarağın dişleri, bir binanın taşları, bir vücudun azaları gibidir. Hz. Peygamber (s.a.s): “Müslümanların

⁴¹ Attâr, *Tezkire (a)*, 744.

⁴² Attâr, *Tezkire (a)*, 699-700.

⁴³ Attâr, *Tezkire (a)*, 731.

⁴⁴ Attâr, *Tezkire (a)*, 728.

⁴⁵ Çiftçi, *Harakânî*, 239.

⁴⁶ Attâr, *Tezkire (a)*, 743.

derdiyle ilgilenmeyen onlardan değildir"⁴⁷ buyuruyor. Hz. Peygamber'in lisanıyla: "Sizden biriniz kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz."⁴⁸ Hatta kendi ihtiyacı olsa da mümin kardeşini nefesine tercih etmelidir.⁴⁹ Kur'an'da geçen ve adına îsâr/diğerkâmlık denilen bu güzel haslet, tasavvufun ve fütüvvetin temel esaslarından birisidir.⁵⁰

Sufilerin önde gelen şahsiyetlerinden Serî es-Sakatî'nin, Bağdat'ta çıkan bir yangında kendi dükkânının yangından kurtulduğuna şükrettiği ve diğer Müslümanları düşünmediği için 30 yıl boyunca istiğfarda bulunduğu rivayet olunur.⁵¹ Harakânî ise: "Ta Türkistan'dan Şam'ın kapısına kadar olan alandaki kimselerden birinin parmağına batan diken benim parmağıma batmıştır. Türkistan'dan Suriye'ye kadar olan yerlerde birisinin ayağı taş çarpsa onun acısını ben duyarım. Bir kalpte üzüntü olsa o kalp benim kalbidir" diyor.⁵² O, böylece başkalarının yardımına koşmayı, ihtiyaçlarını karşılamayı kendisine dert edinen bir şahsiyet olduğunu ortaya koyuyor. Hatta bunu bir hayat felsefesi haline getirdiğini beyan eder nitelikte: "Sabahleyin kalkan âlim ilminin artmasını, zahit zühdünün fazlaşmasını ister, Ebû'l-Hasan ise bir kardeşinin kalbini neşelendirmenin derdindedir."⁵³ Der. Diğer taraftan: "Ey Allah'ım benim tekkemde gariplere ölümü tattırma. Çünkü Ebû'l-Hasan'ın garibin ölümüne tahammül gücü yoktur. Bir garip Ebû'l-Hasan'ın tekkesinde ölmüştür diye ilan edilmesine de tahammülüm yoktur."⁵⁴ Sözleriyle hayatta gariplerin hamisi olduğunu dile getirmiştir.

Harakânî diğerkâmlığı ölüm ötesi hayata da taşıyan bir yaklaşım içerisinde. O: "Keşke bütün halkın yerine ben ölsem de halk ölüm yüzü görmese! Keşke bütün halkın hesabı benden sorulsa da kıyamet günü onların hesap vermeleri gerekmesin! Keşke tüm halkın azabını bana çektirse de onların cehennem yüzünü görmeleri gerekmesin!"⁵⁵ diyecek kadar gönlü insan sevgisiyle dolu alicenap bir şahsiyettir.

Buraya kadar yer verilen fikirleri zaviyesinden bakıldığında, Harakânî'nin fütüvveti dair şu esaslara vurgu yaptığını söylemek mümkündür: Allah'ın mahlûkuna karşı şefkat ve merhamet göstermek, güzel ahlak sahibi olmak, halka rehberlik etmek, onları

⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut, 1990), 4/352,7889.

⁴⁸ Buhârî, *Sahîh*, 1: 12/13.

⁴⁹ Haşr, 59/9.

⁵⁰ Kelâbâzî, *Ta'arruf, Doğu Devrinde Tasavvuf*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yay., 2014), 136.

⁵¹ Kuşeyrî, *Risâle-i Kuşeyrî*, çev. Tahsin Yazıcı (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1978), 1/54-55.

⁵² Attâr, *Tezkire (b)*, 604.

⁵³ Attâr, *Tezkire (b)*, 611.

⁵⁴ Çiftçi, *Harakânî*, 315; Ahmet Emin Seyhan, "Ebu'l-Hasan El-Harakânî'de Kur'an Kültürünün Yansımaları", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları (Dergi)* VIII/6 (2013), 641-664.

⁵⁵ Attâr, *Tezkire (b)*, 606.

aldatmamak, onların elindeki mala tamah etmemek, sadece Allah'tan korkmak, ebeveyne hizmet etmek, cömert olmak, misafire ikram etmek, civanmert olmak, Allah'a ve kullarına karşı dürüst olmak, özü, sözü ve fiili güzelleştirmek, kibir haset ve riyadan arınmak, kendi ihtiyaç içinde olduğu halde muhtaç olanları kollamak. Şüphesiz Harakânî'nin sözlerinden alıntı yaparak ortaya koymaya çalıştığımız bütün bu konular, Yüce Allah ve Resulünün müslümanlara yapılmasını tavsiye ettiği hususlar arasındadır.

3. İbn Sina

Ebû Ali el-Hüseyin b. Abdullah b. Sina M.980 yılında bugünkü Özbekistan sınırları içindeki Buhârâ şehrinin Afşene köyünde dünyaya gelmiştir. İslam dünyasında İbn Sina künyesi ile meşhur olup, bilim ve felsefe alanındaki eşsiz konumu sayesinde "eş-şeyhü'r-reîs" unvanıyla bilinir. Batıda ise "Avicenna" adıyla tanınır ve "filozofların prensi" olarak nitelenir. İbn Sînâ, sâdece filozof olarak değil, bilgin olarak da hem İslâm dünyasında hem de Ortaçağ Hristiyan dünyasında, (Avicenna adıyla) ün kazanmış bir Türk filozofudur. İbn Sina, İslâm coğrafyasının yetiştirdiği ve şöhreti bütün âlemi tutmuş olan şahsiyetlerin başında gelir.⁵⁶

Öğrencisi Ebû Ubeyd el-Cüzcanî'nin kaleme aldığı otobiyografisine göre babası Belh ahalisinden olup, Samani hükümdarı Nuh b. Mansur zamanında Buhara'ya gelerek yerleşti. Buhara'ya bağlı Harmisen'de idarecilik yapıyordu. Babası, bu köyün yakınındaki Afşene'den Sitare isimli kadınla evlenerek burada ikamet etmeye başladı. İbn Sina bu evlilikten dünyaya geldi.⁵⁷

Hocaları arasında sadece Hanefî fakihî Ebû Muhammed İsmâil b. Hüseyin ez-Zâhid zikredilse de onun bilhassa dil ve edebiyat alanında Ebû Bekir el-Berkî'den de ders aldığı sanılmaktadır. İbn Sînâ ayrıca babasından geometri, aritmetik ve felsefe konusunda ilk bilgilerini aldıktan sonra babasının isteği üzerine Mahmûd el-Messâh'tan Hint aritmetiği okudu. Ebû Abdullah en-Nâtîlî Buhara'ya gelince ondan dersler aldı. Nâtîlî'den Porphyrius'un Îsâgucî (Eisagoge) adlı mantık kitabını okumaya ve bu çerçevede tartışmalar yapmaya başladı. Ayrıca tıp alanında dersler okudu. Kaynaklarda İbn Sînâ'nın tıp

⁵⁶ Ahmed Ateş, "İbn Sina ve El-Kimya", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/4 (01 Nisan 1952), 27; Nihat Keklik, "Türk-İslam Filozofu İbn Sina (980-1037) Hayatı ve Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi* 22-23 (05 Temmuz 2012), 1; Gürer, *Sûfi*, 22; Arslan Terzioğlu, "İbn Sînâ/Tıp", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1999), 20/319-322.

⁵⁷ Keklik, "İbn Sina", 8.

alanındaki hocaları arasında Ebû Sehl İsa b. Yahyâ el-Mesîhî ile Sâ mânîler'in saray hekimi Ebû Mansûr Hasan b. Nûh el-Kumrî'nin isimleri zikredilmektedir.⁵⁸

387/997 yılında hükümdar Nûh b. Mansûr'u yakalandığı amansız hastalıktan kurtardı ve mükâfat olarak saray hekimliğine getirildi. Burada zamanın en büyük kütüphanelerinden birisi olan saray kütüphanesinden istifade etmesine izin verildi. Yirmi bir yaşında iken ilk kitaplarını yazmaya başladı. Bunlar; el-Hikmetü'l-arûziyye, el-Hâsıl ve'l-mahsûl ve Kitâbü'l-birr ve'l-ism'dir. Sâ mânîoğulları Devleti 393/1003 yılında yıkılınca İbn Sînâ, Hârizm'deki Gürgeç'e gitti. Orada Emir Alî b. Me'mûn'un himâyesine girdi. Gazneli Mahmûd'un dâvetine icabet etmedi ve ele geçmemek için bir dizi seyahate başladı. Bir müddet Büveyhî Devleti'nin idaresi altındaki Rey'de kaldı. Burada hanedan üyelerinin çeşitli hastalıklarını tedavi eden İbn Sînâ vezirlik yaptı. Burada öğrenci yetiştirmeye ve eserler telif etmeye devam etti. Büveyhîler ile arası açılan İbn Sina, dört ay hapiste kaldı (414/1023). Kâyûkîler hükümdârı Alâüddeve Muhammed'in Hemedan'ı ele geçirmesiyle birlikte hapisten kurtuldu.⁵⁹

İbn Sînâ, Hemedan'dan Isfahan dolaylarındaki Tâberân'a gitti. Burada hükümdardan iltifat gördü ve vezir olarak atandı. Devlet işleri yanında ilmî faaliyetlerine de devam ederken, Gazneli Sultan Mes'ud'un Isfahan'ı istilas sırasında evi ve kütüphanesi yağmalandı. Bundan mütevellit çektiği sıkıntılar kulunç hastalığına yakalanmasına sebep oldu. Bu hastalıktan kurtulamayarak, 57 yaşında 428/1037 yılında vefat etti. Kabri Hemedan'dadır. İslâm ve Batı dünyasını, tıp ve felsefe bilimleri başta olmak üzere pek çok alanda derinden etkiledi.⁶⁰

3.1. İbn Sina ve tasavvuf

İbn Sina; "el-İşârât ve't-Tenbîhât" adlı eseri içerisinde tasavvufî üslupla kaleme aldığı âriflerin mârifetullâhı elde etme sürecinde karşılaştıkları durumları işlediği "Makâmâtü'l-ârifîn" bölümü, onun tasavvufî görüşlerini yansıtan en önemli kaynaktır. O, bahsi geçen eserinde şöyle der: "Dünya metaından yüz çeviren zâhid, namaz ve oruç gibi ibadetlerin nafîle olanlarını devamlı yerine getiren kimse ise âbid ismini alır. Hakkın nurunun doğması için düşüncesini her an ceberut âlemine teksif eden kimseye ise ârif denir".⁶¹

⁵⁸ Übeydullah Kerimov, "İbn Sînâ'nın Hocaları (İbn Sînâ'nın Orta Asyalı Hekim Çağdaşlarıyla Bilimsel Bağları Üzerine)", çev. Fegani Beyler, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (30 Nisan 2017), 323-340.; Terzioğlu, "İbn Sînâ/Tıp", 20/319-322.

⁵⁹ Gürer, *Sûfi*, 22.

⁶⁰ Gürer, *Sûfi*, 23.

⁶¹ İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler*, (çev. Muhittin Macit, Ali Durusoy, Ekrem Demirli), İstanbul: Litera Yay., 2014, s. 223; Ârif, Allah'ı tanıyan, marifetullah bilgisine sahip olan kişi" şeklinde tanımlanmaktadır. Bk. Gürer, *Sûfi İbn Sînâ*, s. 73.

“Arif nezdinde züht, sırrını Hak’tan alıkoyacak her şeyden uzaklaşmak, Hak’tan ve ibadetten başka her şeye karşı büyüklenmektir. Riyazet eğitiminin hedefi tahayyül ve vehim güçlerini eğiterek aldanmışlık âleminde hakkın katına yönelmektir. Böylece Hak tecelli ettiğinde nefis, sırr-ı bâtın için uygun hale gelir, sıkıntı vermez ona itiraz etmez. O halde ârif, kudsî âleme her şeyi ile yürüyen kimsedir.”⁶²

“Ârif, sadece ilk gerçeği, ilk hakikati (Allah’ı) ister. O, irfana karşı başka bir şeyi tercih etmez. Çünkü ibadete layık olan odur. İbadet hakka ulaştıran şerefli bir münasebetir, korku veya rağbet için yapılmaz.”⁶³

“Gözünü hakkın sevincini mütalaaya kapatan kimse, omuzlarını kendisine gelecek yalan hazlara bağlamış, böylelikle hazları dünyasında bırakmıştır.”⁶⁴

“Riyazet üç gayeye yöneliktir. Birincisi Hakk’ın dışındaki şeyleri tercihin (isar) yolundan kazımdır. İkincisi nefis-i emmâreyi (emredici nefsi), nefis-i mutmainneye (tatmin bulmuş nefse) boyun eğdirmek, uyanmak maksadıyla sırrı latifleştirmektir.”⁶⁵

“Yüz çevrilen şeye iltifat, abesle iştigaldir. Nefisten meydana gelen arzuya önem vermek acizliktir. Sırf lezzet olması hasebiyle lezzetler ile sevinmek Hak ve hakikat için bile olsa şaşkınlıktır. Her şeyiyle Hakk’a yönelmek gerçek kurtuluştur”⁶⁶

“Ârif, şen, nazik, güler yüzlüdür. Tevazuundan küçüğe saygı gösterdiği gibi aynı zamanda büyüğe de saygı gösterir. Önemsiz kişilere yer açtığı gibi soylulara da yer açar. Ârif, hak ile her şey ile ferahlamış olduğu halde nasıl güleç olmaz ki !”⁶⁷

“Ârif, iyiliği emrettiğinde zorlayıcı bir kin ile değil, nasihat edenin yumuşaklığı ile bunu yapar. Ârif, ölüm korkusundan uzaklaşmıştır. Yiğit, cömert ve hoşgörülüdür. Kindar değildir. Zikir-i Hak ile meşgulken nasıl kindar olsun!”⁶⁸

“Hakk’ın katı herkesin gidebileceği bir yol değildir. Ona ancak çok az kimse mutali olabilir. İrfan ilmini duyan fakat ondan gafil bir kimse ona sadece gülüp geçer, onun kıymetini bilemez. Ama ehli olanlar, bu anlatılanların bir ibret olduğunu bilirler. Kim ki onu duyar da ondan tiksiniirse nefisini itham etsin. Herhalde o bu ilme münasip olmasa gerektir. Herkes ne için yaratılmışsa kendisine o şey kolay gelir.”⁶⁹

⁶² İbn Sînâ, *İşaretler*, 224; Gürer, *Sûfi*, 74.

⁶³ İbn Sînâ, *İşaretler*, 225; Gürer, *Sûfi*, 76.

⁶⁴ İbn Sînâ, *İşaretler*, 226.

⁶⁵ İbn Sînâ, *İşaretler*, 227.

⁶⁶ İbn Sînâ, *İşaretler*, 229; Gürer, *Sûfi*, 83.

⁶⁷ İbn Sînâ, *İşaretler*, 230; Gürer, *Sûfi*, 85.

⁶⁸ İbn Sînâ, *İşaretler*, 231.

⁶⁹ Gürer, *Sûfi*, 87.

A. Yaşar Ocak, metinde yer alan mistik tecrübeyle ilgili müşahedelerin, dönemin sûfîlerinden sadece Baba Tâhir-i Üryân'ı konu aldığını düşünse de⁷⁰ Harakânî ile görüş-tüğüne göre onun fikirlerinden de ilham almış olabilir.

3.2. Benzer ve farklı fikirler

İbn Sina, ârif sadece ilk gerçeği yani Allah'ı ister, derken Harakânî: "Ben ne âbi-dim, ne zâhid! Ne âlimim ne sûfî! İlahi sen bir teksin ve ben senin O tekliğinden bir te-kim"⁷¹ diyor. Yani kendisinin, sadece Hakk'a talip olduğunu belirtiyor. İki sözün de ârifin gerçek gayesinin Allah olduğunu ifade ettiği açıktır.

İbn Sina, ârifin; züht, riyazet, nefis eğitimi, hayalini ve zihnini boş kuruntulardan temizlemek ve sırrını batın için uygun hale getirmekten dem vururken, Harakânî: "Sa-bahleyin kalkan âlim ilminin artmasını, zâhid zühdünün fazlaşmasını ister. Ebu Hasan ise bir kardeşinin kalbini neşelendirmenin derindedir."⁷² Diyerek kendisinin; ilmini veya zühdünü artırmanın yanında, Müslüman kardeşinin gönlünü neşelendirmeyi hedeflediğini belirtiyor. Şeyh'in arınmışlığa ulaşmada, İbn Sina'dan farklı bir yöntemi savunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ona göre: "Azıcık tazim, çok miktardaki ilim, ibadet ve zühdden iyidir."⁷³ Burada Yüce Allah'a sayı ve yücelmeyi öncelediği söylenebilir.

Şeyh diğer bir kelimada: "Âlim ilmini, zâhid zühdünü ve âbid ibadetini alıp onun huzuruna vardıklarında sen de arınmışlığı alarak, ama arınmamış olarak huzuruna var, zira o arınmıştır."⁷⁴ Diyerek Allah'ın sadece arınmış gönülleri kabul edeceğini açıklar. Zaten İbn Sina da arınmanın yollarını anlatır.

İbn Sina, riyazetin "uyanmak maksadıyla sırrı latifleştirmek" olduğunu söylerken Şeyh: "Kulluk nedir", dediler. Dedi ki: "Keyfince ömür sürmemen!" "Uyanık olmak için ne yapalım", diyenlere dedi ki: "Ömrü bir nefes say ve bu nefesi de dudakla diş arasına gelmiş bil!"⁷⁵ Diyerek, gerçek uyanıklığın insan ömründe, alınan her nefesin son nefes olduğu bilincinde yaşamak olduğunu belirtiyor.

İbn Sina: "teorik, pratik ve nebevî hikmetler eğer bir kişide toplanırsa bu şahıs Al-lah'ın o yerdeki halifesi olur"⁷⁶ der. Harakânî'nin bazı tasvirleri ise İbn Sina'nın bahsettiği,

⁷⁰ A. Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)* (Ankara: TTK, 1992), 20.

⁷¹ Attâr, *Tezkire (a)*, 714.

⁷² Attâr, *Tezkire (a)*, 716.

⁷³ Attâr, *Tezkire (a)*, 724.

⁷⁴ Attâr, *Tezkire (a)*, 739.

⁷⁵ Attâr, *Tezkire (a)*, 743.

⁷⁶ Majid Fakhri, "Metafizik'in Konusu: Aristoteles ve İbn Sina", çev. Ömer Mahir Alper, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (16 Nisan 2012), 206.

“Allah’ın yeryüzündeki halifesi”ni betimler niteliktedir. Şöyle ki: “Allah, yücelttiği kimseye, karanlıktan eser bulunmayan bir arınmışlık verir. Öyle bir kudret verir ki, onun ol, (kün) dediği şey, derhal “kef” ile “nun” arasında oluverir.”⁷⁷ Diğer taraftan: “Allah’ın yeryüzünde öyle bir kulu var ki, karanlık bir gecede yorganı başına çekip uyuduğu zaman bile, gökte dolaşan yıldızları, keza ayı, semaya götürülen bütün halkın sevap ve günahlarını, gökten yeryüzüne inen halkın rızkını, semadan arza inen, arzdan semaya çıkan melekleri ve gökte seyreden güneşi görür”⁷⁸ der. Elbette böyle bir insanın alelade bir şahıs olması düşünülemez.

İbn Sina’ya göre Allah, âlemin ilkesi olan zorunlu varlıktır.⁷⁹ İnsan nefsi faal akılla Allah’a yükselir. İbn Sina’nın kullandığı önermelerin, kelamcılar tarafından Allah’ın ispatında kullanıldığı bilinmektedir.⁸⁰ Harakânî ise Allah’ın akıl yoluyla bilinmeyeceğini belirterek: “Ulema, Allah’ı akıl delili ile tanımak lazım”, diyor. Hâlbuki akıl bizatihi Allah hakkında kördür, kendi kendine Allah Teâlâ’ya giden yolu bilemezken, O’nu nasıl bilebilecek? Akıl ehli olan birçokları mahlûkat arasında dolaşıp durdular. Bense müşahedeyi elime alıp mahlûkattan alakayı kestim. O zaman Allah’a giden yolu gördüm. Bulduğum şu makama hiçbir mahlûk gelemmez”⁸¹ diyor. Diğer bir kelamında: “Allah Teâlâ’yı akılla tanırsan sende bir ilim, imanla tanırsan bir rahat ve marifetle tanırsan bir dert bulunur”⁸² diyor. “Ham sofular (ve mollalar) gülerken: Allah’ın delille bilinmesi uygun olur”, diyorlar. Hiç de öyle değil, Allah’ın Allah’la bilinmesi uygun olur, mahlûk (olan akıl) ile nasıl bilinir?”⁸³ Bütün bu sözlerden hareketle, Harakânî’nin, İbn Sina’dan farklı olarak, Allah’ın akıl yoluyla değil müşahade ile bilinebileceği kanaatinde olduğu sarahatle söylenebilir.

İbn Sina, Hakk’ın katının herkesin gidebileceği bir yol olmadığını, Ona ancak çok az kimsenin muttali olabileceğini söylüyor. Harakânî de aynı meyanda: “Bu yol dille ifade ve ikrar edilen, gözle görülen, marifetle tanınan, yedi organla varılan bir yol değildir. Bu yolda her şey onunundur ve ruh da onun emrindedir. Burada sadece Ulûhiyet vardır, işte o kadar”⁸⁴ diyor. Ancak İbn Sina: “Ârif, şen, nazik, güler yüzlüdür” derken, Harakânî: “Mizah yapmayınız, zira eğer mizahın (insan gibi) bir şekli ve bünyesi bulunsaydı,

⁷⁷ Attâr, *Tezkire (a)*, 725.

⁷⁸ Attâr, *Tezkire (a)*, 724.

⁷⁹ Hilmi Ziya Ülken, “İbn Sina’nın Felsefesi”, *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi* 22-23 (05 Temmuz 2012), 67; Ömer Bozkurt, “İbn Sina’nın Tanrı Anlayışının Dayandığı Temel İlkeler”, *Diyanet İlmî Dergi* 1 (01 Mart 2014), 68.

⁸⁰ Ülken, “İbn Sina’nın Felsefesi”, 58-59.

⁸¹ Attâr, *Tezkire (a)*, 713.

⁸² Attâr, *Tezkire (a)*, 726.

⁸³ Attâr, *Tezkire (a)*, 741.

⁸⁴ Attâr, *Tezkire (a)*, 741.

bulduğum mahalle gelmeye cüret edemezdi"⁸⁵ diyerek mizaha kesinlikle karşı olduğunu belirtiyor. Buna dayanarak, Şeyh'in, İbn Sina'nın tarif etmeye çalıştığı ârif tiplemesine en azından mizah ve neşe konusunda uymadığını söylemek mümkündür.

4. Harakânî - İbn Sina görüşmesi

İbn Sina'nın Harakânî'yi ziyaretinden bahseden menkıbede Şeyh'in topladığı odunları bir aslanın üzerinde evine kadar getirmesi konu edilmektedir. Menkıbenin, Tezkiretü'l-Evliyâ, Muntahab-ı Nûru'l-Ulûm, Mesnevî ve Bostan rivayetleri mevcuttur.

4.1. Tezkiretü'l-Evliyâ Tariki:

Ferîdüddin Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sına göre Şeyh'in namı Ebû Ali-yi Sînâ yani İbn Sina'nın kulağına kadar varınca, onun yaşadığı Harakân'a gitmeye karar verir. Uzun bir yolculuktan sonra köye varır. Şeyh'in evine ulaştığında ne yazık ki kendisi oduna gitmiştir. "Şeyh nerededir?" diye Şeyh'in hanımına sorduğunda ise onun kocası için dinsiz, inançsız, ahirete inanmayan anlamında gelen "zındık" kelimesini kullandığı görülür. Kadın cevabında: "O yalancı zındığı ne yapacaksın?" şeklinde karşılık vermektedir. İbn Sina'yı üzecek daha pek çok söz söyleyen bu kadın Şeyh'i inkâr eden fena bir insandır. İbn Sina, eşinden işittiği bu kadar olumsuz lakırdıya rağmen Şeyh'i görmek arzusundadır. Bu maksatla Şeyh'in odun toplamak amacıyla gittiği kıra doğru hareket eder. O burada, Şeyh'in uzaktan geldiğini görmüştür. Ancak geliste bir fevkaladelik söz konusudur. Çünkü bir aslan, Şeyh'in yükünü ağzında taşımaktadır. Halbuki aslan tam bir güç sembolüdür. Bir pençe darbesiyle bir hayvanın omurgasını kırabilen güçlü yapısına rağmen, nasıl oluyor da kırdaki karşılaştığı bir insanın yükünü ağzında taşıyor. İbn Sina, artık kadının kocasına yönelttiği dinsizlik isnadının asılsızlığını şahit olduğu bu olağan üstü hadise ile idrak etmiştir. Ancak bir taraftan kadının söylediği sözler, diğer taraftan gözüyle gördüğü fevkalade haller karşısında şaşakalan İbn Sina, ona: "Ey Şeyh, bu ne haldir?" diye sormadan edemez. Şeyh: "Evet, biz böylesi bir kurdun- burada karısını kastediyor- yükünü çekmedikçe, böyle bir aslan da bizim yükümüzü çekmez" şeklinde cevap verir. Karşılıklı konuşmalardan sonra ikili yoluna devam ederek eve gelir. Şeyh, İbn Sina ile oturur ve sohbet etmeye başlar. Ancak İbn Sina çok konuştuğu için Şeyh'in canı sıkılır. Tamire ihtiyaç duyan duvarı onarmak için çamur karmıştır. "Beni mazur gör, çünkü bu duvarı tamir etmem gerekir", diyerek konuşmaya son verir. Çalışmak için duvarın üzerine çıkar. Fakat elindeki çekiç birden yere düşer. İbn Sina çekici ona vermek için eğildiğinde ise çekiç kendiliğinden hareket ederek Şeyh'in eline kavuşur. İbn Sina, kırılık alanında gözlemlediği olağanüstü hadiseden sonra yaşadığı bu ikinci olay üzerine kâmilen kendinden

⁸⁵ Attâr, *Tezkire (a)*, 716.

geçer ve Şeyh'in söylediklerine sadıkane bir şekilde inanır. Ancak ziyaretinden sonra felsefe ile meşgul olmaya devam eder.⁸⁶

4.2. Muntahab-ı Nûru'l-'Ulûm Tariki

Aynı menkıbenin yer aldığı diğer bir eser de Muntahab-ı Nûru'l-'Ulûm'dur. Bu eser, Şeyh Ebû'l-Hasan Harakânî'ye nispet edilmekle birlikte, onun ismi meçhul bir müridi tarafından kaleme alındığı ileri sürülmüştür.⁸⁷

Menkıbede tarih kaydı yer almamakta ve Şeyh'in bir vakit, yakacak temin etmek için dağa gittiği ifade edilmektedir. Menkıbeye göre, bir grup meraklı insan onu ziyaret etmek amacıyla ta Horasan'dan gelmiştir. Ancak Horasan'ın çok geniş bir coğrafya olduğunu belirtmekte fayda vardır. Yani gelen kişilerin geldiği yöre net olarak ifade edilmiştir. Ziyaret maksadıyla gelen meraklı kimseler, köyün yakınına kadar gelmiştir. Burada karşılıklarına aynı köyden yaşlı birisi çıkar. Ziyaretçiler bu şahsa: "Şeyh'in tekkesi nerededir? diye sorduklarında "Hangi şeyh?" sorusuyla karşılaşılırlar. "Ebû'l-Hasan" dediklerinde ise onların Şeyh hakkındaki olumlu düşüncelerini tersyüz edecek ve onları derinden sarsacak cümlelere muhatap olurlar. Yaşlı şahıs, onların Şeyh'i ziyaret etmekle boşa zaman harcadıklarını ve yok yere yolculuk zahmetine katlandıklarını söyler. Ona göre Şeyh, manevi derinliği olmayan nekes bir kişilik yapısına sahiptir. Ancak kendisine sır sahibi havası vermektedir. Şeyh'i görmek için gelenler duyduklarına çok üzülürler. Hatta geri dönmek isteyenler olur. İbn Sînâ da ziyaretçi grubun içindedir. Çok uzak yollardan geldiklerini ve görmeden dönmelerinin uygun olmayacağını dile getirir.

Nihayet tekkenin kapısına vardıklarında Şeyh'in hanımı perdenin arkasından onlara seslenir ve Şeyh'in dağa gittiğini belirttikten sonra köyün yakınında karşılaştıkları ihtiyarın söylediği sözlere benzer şeyler anlatır. Kadına göre onu görmek için yolculuk sıkıntısı çekmeye değmez. Böyle bir iş fuzuli vakit kaybıdır. "Sen onun nesisin?" diye sorduklarında, kadın: "Hanımıyım", cevabını verir. "O nasıl bir kimsedir?" dediklerinde ise "Sır sahibi olduğunu iddia eden bir delidir", der. Tabi olarak Şeyh'i en iyi tanıyan kişi hüviyetindeki eşinin onun hakkında söyledikleri ziyaretçileri derinden etkiler ve "Geri dönüp gidelim" sesleri yeniden yükselir.

Ancak İbn Sînâ, Şeyh'i görmekte kararlıdır. Onu görmedikçe geri dönmeyeceğini yineler. Böylece kırılık alanın yolunu tutarlar. Nihayet uzaktan bir hayvana odun yükleyip gelen şahsı yani Şeyh'i görürler. İyice yaklaştığında odun yüklenen canlının bir aslan

⁸⁶ Attâr, *Tezkire (b)*, 597; Hasan Çiftçi, "Mevlâna ile Şems-i Tebrîzî'ye Göre Ebu'l-Hasan-i Harakânî", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 14 (2005), 581.

⁸⁷ Hasan Çiftçi, "İki Ünlü Şafiînin İlginç Görüşmesi (Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr - Ebu'l-Hasan-i Harakânî)", *Nüsha* 9 (2003), 20.

olduğunu müşahede ederler. Gördükleri fevkalade hadise karşısında şaşşa kalırlar. Diğer taraftan da köylülerin ve bilhassa eşinin söylediklerine anlam veremezler. Şeyh bu durumun farkındadır ve söze başlar: “Size selâm olsun, Ebû'l-Hasan halkın yükünü çekmedikçe, aslan da onun yükünü çekmez” diyerek bütün bu olup biteni özetleyiverir. Aslan Şeyh'in yükünü tekkenin kapısına kadar getirir ve oradan gerisin geriye döner.⁸⁸

4.3. Mesnevî Tariki

Söz konusu menkıbe Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Mesnevî'sinde yer almaktadır. Menkıbenin bu versiyonuna göre bir derviş, Şeyh'in namını duyunca ta Tâlekân şehrin-den kalkıp Şeyh'i görmeye gitti. Şeyhi görmek için çıktığı bu uzun yolculukta, dağları ve uzun vadiler kat etti. Bu uğurda türlü sıkıntılar zahmetler çekti. Nihayet yolun sonunda hedefine ulaşıncı Şeyh'in evinin yerini sordu. Kapısını çalınca evin hanımı başını kapıdan dışarı çıkardı. Bu gelen kişinin maksadını sordu.

Derviş, Şeyh'i ziyaret amacıyla geldiğini söyleyince kadının kahkahasıyla karşılaştı. Kadına göre Şeyh'i ziyaret etmek için uzun yolculuklara ve zahmete gerek yok. Eğer böyle bir şey yapılmışsa bu aptallık olur. Eleştirilerin dozunu daha da artıran kadın yıkıcı kelimelerine devam ederek ona: “Memleketinde senin işin gücün yok mu? Orada burada akılsızca dolaşmak mı istedin? Yoksa yaşadığın memleketinden mi usandın? Daha kötüsü şeytan mı sana boyunduruk vurup yola düşürdü?” anlamına gelen uygunsuz, hakareta-miz, dile getirilemeyecek pek çok sözler sarf etti.

Kadının sayısız verdiği örnekler ve alaya almalardan sonra Derviş üzüntüden ümitsizliğe düştü. Hatta gözlerinden yaşlar akıtarak her şeye rağmen Şeyh'i görmeyi murat ettiğini dile getirdi.

Bunun üzerine kadın hakaretlerin dozunu biraz daha artırarak Şeyh'in içi boş hatta ikiyüzlü, düzenbaz, ahmakları ve yoldan azanları etrafına toplayan birisi olduğunu söyler. Onun yüzünden binlerce Müslümanın serkeşliğe kapıldığını, bu sebeple, onu görmeden geri dönerse derviş için hayırlı olacağını ve böylece yolunu sapıtmayacağını ilave eder.

Kadına göre Şeyh, laf ebesi, çanak yalayıcı ve hazır yiyici bir adamdır. Her nasılsa şöhreti etraftaki memleketlere şayi olmuştur. Onun topluluğu, buzağıya taparlar. Bu Şeyh'e aldanmış herkes, gece murdar hayvan gibidir, gündüz ise işsiz güçsüzdür.

⁸⁸ Çiftçi, *Harakâni*, 283-284.

Şeyh'e inananlar topluluğu yüzlerce ilmi ve kemali bırakıp hileyi ve düzeni alan kimselerdir. Derviş, Şeyh'i görmekte kararlıdır ve herkese onu sormuştur. Nihayet birisi Şeyh'in dağdan odun getirmeye gittiğini haber vermiştir.

O mürit derhal Şeyh'i görmek arzusuyla ormana doğru gider. Bu arada Şeyh böyle bir kadını neden evinde eş olarak tutuyor? Zıt zıtlarla nasıl uzlaşır? Diye düşünmeden de edemez.

O, bu düşünceler içinde yoluna devam ederken namı Şeyh, bir aslanın üstüne binmiş halde karşısına çıkarır. Kükreyen aslan odunu taşımaktadır. Şeyh de odunların üzerine oturmuştur. Aslanı yola sürmek için kullandığı ve eline aldığı kırbacı ise bir erkek yilandır.

Şeyh müridi uzaktan görünce gülümser ve onun o ana kadar başından geçenleri anlatır. Bütün bu kelimelerden sonra Şeyh, eşinin kendisini inkârı meselesine açıklık getirir. "Sabrım, kadının yükünü çekmeseydi, erkek aslan benim yükümü ücretsiz olarak çeker miydi hiç?"⁸⁹ Diye son noktayı koyar.

4.4. Bostan Tariki

Menkıbenin, Şeyh Sâdi Şîrâzî'nin Bostan'ında da yer alan versiyonuna gelince, burada Harakânî'nin isminin doğrudan geçmediği ve bunun yerine "Allah adamlarından biri" ibaresinin tercih edildiği görülür. Bu rivayete göre; "Allah adamlarından biri bir kaplanın üzerinde oturmuş ve elinde de bir yılan tutarak âdeta rahvan ata binmiş gibi gitmektedir. Bu esnada birisi ona demiş ki: Ey Allah yolunda giden Allah adamı bu gittiğin yolda bana rehberlik et ve gittiğin yola beni de götür. Sen ne yaptın ki böyle bir yırtıcı hayvan sana uydu? Allah adamı ona şu cevabı vermiş: Kaplan, yılan, fil ve akbaba bana uyuyorlarsa bunda şaşılacak bir durum yok. Sen de Allah'a bağlan. O zaman herkes ve her şey sana bağlı olur. Sen Allah'ın hükmüne uyarsan herkes ve her şey senin hükmüne uyar".⁹⁰

Yukarıda dört ayrı versiyonunu naklettiğimiz Harakânî menkıbesinin aslan ve yılanla ilgili fevkalade yönü bir yana bırakılacak olursa menkıbe bu haliyle bize Şeyh'in köyde yaşadığını haber vermektedir. Köylülerin ve bizzat eşinin iddialarının aksine yakacak ve barınma ihtiyacı için bilfiil çalıştığı anlatılmaktadır. Diğer taraftan Şeyh'in şöhretinin uzak diyarlara kadar yayıldığı, ona tam anlamıyla zıt olan eşi tarafından dile getirilmiştir. Menkıbe örneklerinde ayrıca zamanın önde gelen ilim ve idare erbabının onu

⁸⁹ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, çev. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç (Konya: Büyükşehir Belediyesi, 2010), 2/396-400.

⁹⁰ Şeyh Sâdi Şîrâzî, *Gülîstan ve Bostan*, çev. Yakub Kenan Necfezâde (İstanbul: Bedir Yay., 1998), 204.

ziyaret için oldukça uzun ve zahmetli yolculukları göze aldıkları anlatılıyor. O, menkıbelerle akseden fevkalade halleri ve sohbetleriyle olduğu kadar yaşam tarzıyla da insanları tesirinde bırakmayı bilmiştir. Her şeye rağmen kendi hanımı Şeyh'in; akide yönüyle sapık hatta buzağıya tapan, insanları gittikleri doğru yoldan saptıran, onun bunun emeğini sömüren, işsiz güçsüz bir şahsiyet olduğunu dile getirilebilmiştir. Hâlbuki kaynaklardan edinilen bilgiye göre O, çiftçilik yapan, ağaç yetiştiren, hayvanlarıyla yük taşıyarak ya da onları kiraya vererek hayatını idame ettiren bir şahsiyettir.⁹¹ Bütün bu izahattan sonra eşinin ve diğer köylülerin Şeyh'e yönelttiği eleştirilerin gerçeğe aykırı yakıştırmalar olduğu rahatlıkla dile getirilebilir.

Onun topladığı odunları aslana taşıması ve yılanı kırbaç olarak kullanması hususuna gelince, gerçekten fevkalade bir durumdur. Çünkü yakacak taşıdığı söylenen aslan, gücü ve vahşi tabiatıyla hayvanlar âleminin kralı konumundadır. Yılan ise zehri ve sinsiliği sebebiyle kendisinden korkulan ve bu yönüyle mitolojide çok sık rastlanan bir hayvandır. Normal şartlarda aslan ve yılanın insana bu şekilde hizmet etmesi elbette düşünülemez. Ancak söz konusu rivayetin menkıbe oluşu böyle olağanüstü hallerle karşılaşmayı kaçınılmaz kılmaktadır.

Dikkat edilirse menkıbeyi nakleden kaynaklar, işin fevkaladeliğinin ötesinde kısırdan hisse yönüyle ilgilenmişlerdir. Kısaca, insanî destekten yoksun, karısı ve bazı insanların dışladığı ama her şeye rağmen "kendisini Allah yoluna adayan" bir Allah adamının, O'nun tarafından nasıl takviye edildiği noktasına dikkat çekmektedirler.

Sonuç

Medrese, varlığını Hz. Peygamber'in (s.a.s) Bedir Savaşından sonra okuma yazma bilmeyenler için kurduğu mektebe borçludur. Tekkenin de Ashâb-ı Suffa denilen geleceğe dayandığı ileri sürülmektedir. Ancak zaviye adıyla bilinen ilk binanın, Allah Resulünden yaklaşık bir buçuk asır sonra vefat eden Ebû Haşim Osman b. Şüreyk'e (ö.776) ait olduğu sanılmaktadır.

Harakânî; tasavvuf ile alakalı eserler yazıldığı, tasavvufun ilmi bir disiplin haline gelmeye başladığı bir dönemde yaşamıştır. Tasavvuf ilminin neşvünema bulduğu bu dönemin yöneticileri ve âlimleri sûfîlerle yakından ilgilenmişlerdir. Onu ziyaret eden önemli şahıslardan biri de filozof, tabip ve âlim İbn Sina'dır.

Ebû'l-Hasan el-Harakânî (H.352/M.963) Horasan bölgesindeki Bistam şehrine bağlı Harakân köyünde doğmuş ve seçkin bir tasavvuf ikliminde yetişmiştir. Harakânî;

⁹¹ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/347; Bilal Gök - Gülcan Abbasoğulları, "Harakânî Menkıbelerinde ve Kültürümüzde Aslan Figürü", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2015), 135-159.

Çiftçilikle geçimini sağlayan köylü bir ailenin ferdidir. O, medrese ilmi tahsil etmemiş ümmî bir şahsiyet olup kendisinden bir asır önce yaşayan Bayezid-i Bistamî'yi örnek almış, Hakk'a ermek için zor riyazetlere, çetin mücadele ve çilelere katlanmıştır.

Arap tarihçiler, onun 73 yaşında (H.425/M.1033) Harakân'da vefat ettiğini belirtmeler de Kars'taki kabri Sultan III. Murad döneminde yapılan Kafkas seferi (1578-1579) sırasında keşfedilmiş, kabrinin üzerine kubbeli bir türbe, tekke ve cami yaptırılmıştır.

Harakânî, fütüvvet ve melâmet meşrebini benimsemesi hasebiyle, fütüvvet teşkilâtının hatta Ahîlik'in de öncüleri arasındadır. Dünya-ahiret dengesi etrafında hayatı idare edebilme gayreti olan fütüvvet düşüncesi Ebû'l-Hasan el-Harakânî'nin de katkılarıyla zenginleşmiştir. Zira O; şefkat ve merhamet, güzel ahlak sahibi olmak, halka rehberlik etmek, doğruluk, güzel konuşmak, ebeveyn hizmet etmek, misafire hizmet etmek, amelde ihlâs-halde doğruluk, kibir-haset ve riyadan arınmak, diğerkâmlık gibi pek çok hususta fütüvvetin inceliklerini ortaya koymuştur.

Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdullah b. Sina M.980 yılında bugünkü Özbekistan sınırları içindeki Buhârâ şehrinin Afşene köyünde doğmuştur. İslam dünyasında İbn Sina künyesi ile bilinip "eş-şeyhü'r-reîs" unvanıyla tanınmasına karşın, Batıda "Avicenna" adıyla tanınıp "filozofların prensi" olarak nitelenmiştir.

İbn Sina'nın tasavvufi görüşünü yansıtan en önemli kaynak "el-İşârât ve't-Tenbîhât" adlı eserinin "Makâmâtü'l-ârifîn" bölümüdür. Yazar bu bölümde âriflerin mârifetullâhı elde etme sürecinde karşılaştıkları durumları tasavvufi bir üslupla kaleme almıştır. Söz konusu metinde yer alan mistik tecrübeyle ilgili müşahedelerin, dönemin sûfilerinden Baba Tâhir-i Üryân'ı konu aldığı dile getirilse de; Harakânî ile görüştüğüne göre onun fikirlerinden de ilham almış olabilir. Meseleye bu zaviyeden bakıldığında bazı konularda görüş birliği mevcut iken, bazı hususlarda da derin fikir ayrılıklarının mevcut olduğu görülür. Örnek olması açısından burada birkaç noktaya yer verilecektir.

1) İbn Sina ve Harakânî, ârifin / civanmerdin gerçek gayesinin Allah'a yani onun rızasına kavuşmak olduğunu ifade etmişlerdir.

2) İbn Sina, ârifin züht, riyazet, nefis eğitimi, hayalini ve zihnini boş kuruntulardan temizlemek ve sırrını batın için uygun hale getirmekten bahsederken, Harakânî, ilmini veya zühdünü artırmanın yanında, Müslüman kardeşinin gönlünü kazanmayı ön planda tuttuğunu belirtmiştir. İbn Sina, arınmanın yollarını anlatırken, Harakânî Allah'ın sadece arınmış gönülleri kabul edeceğini açıklar. Bu hususta fikir birliği olduğu açıktır.

3) İbn Sina, riyazetin “uyanmak maksadıyla sırrı latifleştirmek” olduğunu söylerken, Harakânî gerçek uyanıklığın, insan ömründe alınan her nefesin son nefes olduğu bilincinde yaşamak olduğunu belirtir.

4) İbn Sina: “teorik, pratik ve nebevî hikmetler eğer bir kişide toplanırsa bu şahıs Allah’ın o yerdeki halifesi olur” derken, Harakânî, İbn Sina’nın bahsettiği, “Allah’ın yer-yüzündeki halifesi”ni çeşitli örneklerle betimlemeye tasvir etmeye çalışır.

5) İbn Sina’ya göre Allah, âlemin ilkesi olan zorunlu varlıktır. İnsan nefsi faal akılla Allah’a yükselir. Harakânî ise Allah’ın akıl yoluyla bilinemeyeceğini belirtir ki ele almaya çalıştığımız bu iki şahsiyet arasındaki en derin fikir ayrılığı da belki bu husustur.

6) Diğer bir fikir ayrılığı da ârifin mizacı hakkındadır. İbn Sina: “Ârif, şen, nazik, güler yüzlüdür” derken, Harakânî, kesinlikle mizaha karşıdır. Burada mizah derken, belki de aşırı derecede şakacı olmak kastedilmektedir. Harakânî, bu tarz bir mizah sahibi olmayı kötü bir insana benzeterek derhal onu yanından kovacağını ifade etmiştir.

İbn Sina’nın Harakânî’yi ziyaretinden bahseden menkıbede Şeyh’in topladığı yakacağı bir aslanın üzerinde eve kadar getirmesi konu edilmektedir. Şeyh’in topladığı odunları aslana taşıması ve yılanı kırbaç olarak kullanması tarzında kaynaklara yansıyan menkıbenin olağan üstü bir durumdan bahsettiği aşikârdır. Bu fevkaladeliklerin dışında, anlatılanlardan Şeyh’in köyde yaşadığını, yakacak ve barınma için bilfiil çalıştığını anlamak mümkündür. Ayrıca menkıbede Şeyh’in şöhretinin uzak diyarlara yayıldığından ve onu görmek için dönemin ilim ve idare erbabının uzun ve zahmetli yolculukları göze aldıklarından bahsedilmektedir. Söz konusu menkıbeye göre; uzak diyarlardan meşakkatli yolculuklar yaparak Şeyh’i ziyarete gelen âlimler kervanına İbn Sina da katılmıştır. İbn Sina, ziyaretinde Şeyh’i yakinen görmüş ve ondan etkilenmiştir. Bu bağlamda İbn Sina’nın “el-İşârât” adlı eserinde yer alan mistik müşahedelerin de ziyaretine geldiği Harakânî’den mülhem olduğu ileri sürülebilir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, Sırrı. “Mevlana’nın Mesnevide Yeralan Ebu’l-Hasan el-Harakânî (Hz) Hakkındaki İki Menkıbeden Eğitim İçin Çıkarılan Dersler”. *Kafkas Üniversitesi Harakani Dergisi* 1/1 (16 Şubat 2015).
- Altıntaş, Hayrani. *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: AÜİF Yay., 1986.
- Altunkaya, Mustafa. *Sûf Hareketi Tarihi*. Ankara: Çıra Yay., 2. Basım, 2017.
- Ateş, Ahmed. “İbn Sina ve El-Kimya”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/4 (01 Nisan 1952), 47-70.
- Attâr, Feridü’l-din. *Tezkiretü’l-Evliyâ*. çev. Süleyman Uludağ. Bursa: İlim ve Kültür Yay., 1984.
- Attâr, Feridü’l-din. *Tezkiretü’l-Evliyâ*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Kabcacı Yay., 2007.
- Bayraktar, Mehmet. “Medrese-Tekke İlişkisi ve Toplum Hayatına Etkisi”. *Vakıf Haftası Dergisi* 4/ (1986), 191-197.
- Bozkurt, Ömer. “İbn Sina’nın Tanrı Anlayışının Dayandığı Temel İlkeler”. *Diyanet İlmî Dergi* 1 (01 Mart 2014), 67-86.
- Cebecioğlu, Ethem. “Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Felsefesi”. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora, 1989.

- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yay., 2005.
- Çiftçi, Hasan. "İki Ünlü Şafiînin İlginç Görüşmesi (Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr - Ebu'l-Hasan-i Harakânî)". *Nüsha* 9 (2003), 7-22.
- Çiftçi, Hasan. "Mevlâna ile Şems-i Tebrîzî'ye Göre Ebu'l-Hasan-i Harakânî". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 14 (2005).
- Çiftçi, Hasan. *Şeyh Ebu'l-Hasan-i Harakânî Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Şehit Ebû'l-Hasan Harakânî Derneği Yay., 2004.
- Evliyâ Çelebi, Mehmed Zillî ibn Dervîş. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314.
- Fakhri, Majid. "Metafizik'in Konusu: Aristoteles ve İbn Sina". çev. Ömer Mahir Alper. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (16 Nisan 2012).
- Gelibolulu Mustafa Âlî. *Kühû'l-Ahbâr, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühû'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*. thk. Faris Çerçi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay., 2000.
- Gök, Bilal. "Bilge İnsan Ebu'l-Hasan el-Harakânî ve Gazneli Mahmud ile Münasebeti". *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 2/281-297. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, 2018.
- Gök, Bilal. "Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Menkıbevi ve Tarihi Şahsiyeti". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences* 13 (Bahar 2014), 103-121. <https://doi.org/DOI:10.9775/kausbed.2014.007>
- Gök, Bilal - Abbasoğulları, Gülcan. "Harakânî Menkıbelerinde ve Kültürümüzde Aslan Figürü". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2015), 135.
- Gürer, Dilaver. *Sûfi İbn Sînâ ve Makâmâtü'l-Ârifin*. İstanbul: Gelenek Yay., 1. Basım, 2012.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut, 1990.
- Hamevî, Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemu'l-Buldân*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1977.
- Hemedânî, Hâce Yusuf. *Rutbetü'l-Hayat, Hayat Nedir*. İstanbul: İnsan Yay., 2000.
- Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî. *Keşfu'l-Mahcûb: Hakikat Bilgisi*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yay., 1982.
- İbn Sînâ. *İşaretler ve Tembihler*. çev. Muhittin Macit vd. İstanbul: Litera Yay., 2014.
- İsmail Paşa el-Bağdâdî. *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. İstanbul: Maarif Vekâleti, 1951.
- Kara, Mustafa. "Tekke". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40/368-370. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Karakök, Tunay. "Türk Edebiyatında Bir Mutasavvıf: Ahmet Yesevi ve Yesevilik (M. Fuad Köprülü'ye Göre)". *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)* 4 (2016), 175-184.
- Keklik, Nihat. "Türk-İslam Filozofu İbn Sina (980-1037) Hayatı ve Eserleri". *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi* 22-23 (05 Temmuz 2012), 1-54.
- Kelâbâzî. *Ta'arruf, Doğuş Devrinde Tasavvuf*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yay., 2014.
- Kerimov, Übeydullah. "İbn Sînâ'nın Hocaları (İbn Sînâ'nın Orta Asyalı Hekim Çağdaşlarıyla Bilimsel Bağları Üzerine)". çev. Fegani Beyler. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (30 Nisan 2017), 323-340. <https://doi.org/10.29029/busbed.310591>
- Kırzioğlu, M. Fahrettin. *Kars Tarihi, Taş Çağlarından Osmanlı İmparatorluğu'na Değin*. İstanbul: Işıl Matbaası, 1958.
- Korkmaz, Seyfullah. "Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Velî". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2011), 327.
- Köprülü, Mehmed Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1976.
- Kuşeyrî. *Risâle-i Kuşeyrî*. çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1978.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî. *Mesnevî*. çev. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç. 2 Cilt. Konya: Büyükşehir Belediyesi, 2010.
- Ocak, A. Yaşar. *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*. Ankara: TTK, 1992.
- Ocak, A. Yaşar. "Zâviyeler (Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)". *Vakıflar Dergisi* 12/12 (1978), 247-269.
- Sarı Abdullâh Efendi. *Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebde' ve'l-Ma'âd*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1871.
- Schimmel, Annemarie. *İslamın Mistik Boyutları*. çev. Ergun Kocabıyık. İstanbul: Kabcacı Yay., 2012.
- Sem'ânî, İbn Mansur. *el-Ensâb*. Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1988.

- Seyhan, Ahmet Emin. "Ebu'l-Hasan El-Harakânî'de Kur'an Kültürünün Yansımaları". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları (Dergi)* VIII/6 (2013), 641-664.
- Seyhan, Ahmet Emin. "Ebu'l-Hasan El-Harakânî'nin İlim Anlayışı". *The Journal of Academic Social Science Studies* VI/5 (2013), 1049-1083.
- Seyhan, Ahmet Emin. "Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Tasavvuf ve Şehitlik Anlayışı". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (25 Nisan 2014), 135-168. <https://doi.org/10.17050/kafid.204018>
- Seyyid Şerîf Cürçânî. *Ta'rifât, Tasavvuf İstılahları*. çev. Abdülaziz Mecdi Tolun - Abdurrahman Acer. İstanbul: Litera Yay., 2014.
- Sivaslı, Abdullah. "Fütüvvet ve Âhilik Anlayışı". *Yenidünya Dergisi*. <http://yenidunyadergisi.com/futuvvet-ve-ahilik-anlayisi/>
- Sülemî, Ebu Abdî'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn es-. *Tasavvufta Fütüvvet*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: AÜİF Yay., 1977.
- Şeyh Sâdî Şirâzî. *Gülîstan ve Bostan*. çev. Yakub Kenan Necefzâde. İstanbul: Bedir Yay., 1998.
- Tek, Abdurrezzak. *Tasavvufî Mertebeler-Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî Örneği*. Bursa: Emin Yay., 2008.
- Terzioğlu, Arslan. "İbn Sînâ/Tıp". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 20/321-336. İstanbul, 1999.
- Tosun, Necdet. "Üveysilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uludağ, Süleyman. "Harakânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uzgun, Yavuz Selim. *Anadolu'nun Kalbi Harakânî*. İstanbul: Sufi Kitap, 2012.
- Ülken, Hilmi Ziya. "İbn Sina'nın Felsefesi". *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi* 22-23 (05 Temmuz 2012), 0.
- Yalsızuçanlar, Sadık. *Cam ve Elmas*. İstanbul: Timaş Yay., 2012.
- Yazıcı, Tahsin - Uludağ, Süleyman. "Hâce Abdullah Herevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/222-226. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yılmaz, H. Kamil. "Ebul Hasan Harakânî ve Tasavvuf". Tebliğ. Erişim 09 Şubat 2019. <http://hasankamiliyilmaz.com/ebul-hasan-harakani-ve-tasavvuf.html>
- Zehebî, Şemseddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. eş-Şeyh Şuayb el-Arnâûd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

Harakani lived in a period when Sufism began to become a scientific discipline. In this period, Sufi education was carried out in the lodges. The rulers and scholars of the period showed great interest in the Sufis. A great number of sheikhs, scholars and statesmen visited Ebûl-Hasan al-Harakânî. The main subject of our study is the events that took place during the visit and meeting of the philosopher, doctor and scholar Ibn Sina to Harakani.

1.Ebû'l-Hasan al-Harakânî

Harakânî (H.352 / M.963) was born in the village of Harakân in the city of Bistam in the Horasan region. He grew up in an elite mystical climate. In historical sources; Sheikh Abu-Hasan Ali b. Ahmed al-Harakani is known for his identity.

According to Sem'ânî, Harakânî is a member of a peasant family that makes a living with farming. He made a living by carrying loads with his animals beside farming. On the other hand, he did not see the madrasah education. He adopted the Sufi style of Bayezid-i Bistami, who lived a century ago.

Arab historians inform that Harakânî died at the age of 73 in (H.425/M.1033) in Harakân. Ottoman historians say that he was buried in Kars.

In addition to being the leader of most Sunni sects, Harakani is among the pioneers of the organization of Futuwwat and even of Ahîlik.

2. Harakani and Futuwwat

Futuwwat was founded by the Abbasid caliph Nasir Lidinillah. It is an organization of sacrifice, manhood and bravery. This organization was named Ahilik in Anatolia. Harakani is one of the Sufis who developed the Futuwwat system.

3. Ibn Sina

Ibn Sina was born in M.980 in Afşene village of Buhârâ city in today's Uzbekistan. It is known as Ibn Sina in the Islamic world and "Avicenna" in the West.

Ibn Sina trained himself in language, literature, geometry, arithmetic, philosophy and logic, and especially medicine. Among his works: al-Hikmetü'l-arûziyye, el-Hâsil ve'l-mahsûl and Kitâbü'l bir ve'l-ism, can be mentioned.

Ibn Sina saved the Samanid ruler Noah b. Mansur from the illness he suffered. For this reason, he was brought to the palace medicine by the ruler. Ibn Sina went to Gürgenç in Harizm when the Samanid Empire collapsed. There he went under the patronage of Emir Ali. Later, he remained in Rey under the administration of Bowayhids and assumed the vizier duty. Later, he was appointed as vizier by the local administrators in Tâberân near Isfahan. Here he continued his scientific activities alongside state affairs. During the invasion of Isfahan city of Sultan Masud, his house and library were looted. As a result, he was not able to get rid of Kulunc's disease. He died in Hemedan in 1037 when he was 57 years old. It deeply influenced the Islamic and Western world in areas such as medicine and philosophy.

3.1. Ibn Sina and Sufism

The most important source that reflects the Sufi view of Ibn Sina is the "Makâmâtul-ârifîn" section of his work titled "el-İşârât ve't-Tenbîhât". In this section, the author wrote the sufistic style of the situations that the arif faced in the process of obtaining marifetullah. According to his essence, his work: "It is an evil who turns away from the riches of the world. Anyone who performs futile prayers such as prayer and fasting are called abid. Anyone who intensifies his thoughts in the world of ceberut for the birth of the light of Allah is called arif." It is thought that the mystical experiences in the text belong to Baba Tâhir-i Üryân, one of the authors of the period. However, since he met with Harakani, he might have been inspired by his ideas.

3.2. Similar and different ideas

Ibn Sina and Harakani stated that the true aim of the master is to attain the consent of Allah. Ibn Sina and Harakani explain that Allah cannot only accept purified hearts.

According to Ibn Sina, in order to be Arif, cruelty and self-education are required. In addition, man must clear his dream and mind from empty delusions. Harakani, prioritizes winning humans' hearts.

According to Ibn Sina, the aim of the treatise is to get the secret to be awake. According to Harakani, the real wakefulness is that every breath of a person lives as if it was his last breath.

According to Ibn Sina, if theoretical, practical and nebular wisdom is gathered in one person, this person becomes the caliph of Allah at that place. He agrees with Harakani on this matter.

According to Ibn Sina, Allah is the compulsory being that is the principle of the world. The self of man rises to Allah with active mind. Harakani states that Allah cannot be known through reason. This is the deepest divergence between the two personalities.

Another disagreement is about the temperament of arif. Ibn Sina thinks that arif should be cheerful, gentle and friendly. According to Harakani, there should be no humor in the self of arif.

4. Harakânî - Ibn Sina meeting

The narration of Ibn Sina's visit to Harakani explains how she brought the wood gathered by Sheikh to his house on a lion. It is also mentioned in the story that Sheikh's fame spread to distant lands. The scholars and administrators of the period endured very long and troublesome journeys to see him. In its detail, it is seen that the people around him made heavy accusations about him that he was a perverted and perverted person. However, when we look at the narratives of the sources, it is seen that the charges against Sheikh are not real.

The sources in question report that Sheikh is a person devoid of humanitarian support, excluded by some people but devoting himself to the path of Allah despite everything.

Result

There are some remarkable features in the narrations that mention Ibn Sina's visit to Harakani. However, it is understood that Sheikh lived in the village and worked to provide the needs of his house. On the other hand, it is seen that the scholar and the administration who heard the reputation of Sheikh came to visit him. Ibn Sina, one of the scholars who came to visit the Sheikh, saw Sheikh very closely and was impressed by him. In this context, it can be suggested that the mystical observations in Ibn Sina's "al-Isharât" work were inspired by Harakani.